

ЛІБЕРТАРІАНСЬКИЙ ПАТЕРНАЛІЗМ

Постановка проблеми. Щодня нам доводиться ухвалювати рішення. У всіх сферах нашого життя ми вибираємо, як нам здається, найкращі шляхи з можливих, однак часто лише згодом розуміємо, що помилилися. Річ у тім, що на кожному кроці ми натрапляємо на архітекторів вибору. Не помічаючи цього, ми піддаємося їхньому впливу і рухаємося в тому напрямку, в якому нас скеровують [7]. Архітектури вибору та її наслідків уникнути неможливо, тому коротка відповідь очевидна, її можна назвати «золотим правилом» лібертаріанського патерналізму: пропонувати поштовхи, котрі можуть допомогти якнайкраще, а шкоди завдати якнайменше [6].

Мета. Дослідити теорію лібертаріанського патерналізму.

Завдання. Дати визначення лібертаріанству, патерналізму і лібертаріанському патерналізму разом. Розглянути історію виникнення теорії. Описати, в чому полягає теорія лібертаріанського патерналізму. Дати визначення, що таке поштовхи (наджі). З'ясувати хто такі екони та гумани. З'ясувати, де і як можна використовувати силу інерції. Підсумувати дослідження.

Дослідженість. Засновником теорії підштовхування («керованого вибору») вважають Річарда Талера і Каса Санстейна. Вперше цей термін (лібертаріанський патерналізм) вони використали у статті в Американському економічному огляді 2003 року. Вони пропонують принцип лібертаріанського патерналізму, коли архітектори вибору жодним чином не обмежують свободу вибору, однак підштовхують людей у тих напрямках, які можуть покращити їхнє життя. У 2017 році Річард Талер став лауреатом Нобелівської премії з економіки за «за внесок в дослідження економічної поведінки» [4].

Отож, перш за все потрібно дати визначення, що таке лібертаріанство та патерналізм.

Лібертаріанство – це термін, який використовується спектром політичних філософій, що просувають ідею індивідуальної свободи та мінімізації розміру державного апарату [3].

Патерналізм (від лат. pater – батько) – система політичних відносин, принцип державного управління або політична практика, за якої одні політичні суб'єкти поводять себе до інших як «батько» до «дітей» в патріархальній сім'ї. В першу чергу мається на увазі поведінка держави або її інститутів у відношенні до громадян, суспільства [4].

Отож, розглянемо історію виникнення теорії лібертаріанського патерналізму і в чому полягає її суть.

Лібертаріанський патерналізм – це ідея про те, що приватні та державні інституції можуть і законно впливати на поведінку, і також поважати свободу вибору, а також реалізувати цю ідею. Звичайно, поняття патерналізму конкретно вимагає обмеження вибору. Але ця ідея є лібертаріанською в тому сенсі, що вона має на меті забезпечити, щоб «люди мали можливість вільно відмовитися від зазначених домовленостей, якщо вони вирішать це зробити». Можливість відмови від участі у програмі вважається «збереженою свободою вибору» [10].

Теорія лібертаріанського патерналізму Річарда Талера і Каса Санстейна за останніх років стала темою багатьох дебатів. Уперше теорія була сформульована у статтях «Лібертаріанський патерналізм» (2003) і «Лібертаріанський патерналізм – не оксиморон» (2003). Для ширшої аудиторії вона стала відомою завдяки книжці «Поштовх ліктем» (Nudge, 2008). Лібертаріанський патерналізм прагне спрямувати або підштовхнути ліктем у певному (такому, що примножує добробут) напрямі, не позбавляючи людей можливості вибирати інші альтернативи. Отже, він задовольняє і соціал-демократичне прагнення центрального управління, і ліберальне бажання охороняти свободу вибору людей. Враховуючи ліберальну опозицію до патерналізму, «лібертаріанський патерналізм» переважно скидається на оксиморон, тобто на термін, що сам собі суперечить. Однак Санстейн і Талер наполягають, що це не так, про що й свідчить назва їхньої статті. Інакше кажучи, вони вважають, що сформували патерналізм, який буде прийнятним і для лібералів, і для лібертаріанців. Вони пишуть: «Ми пропонуємо форму патерналізму, який є лібертаріанський за духом, який має бути прийнятним для тих, хто твердо вірить у свободу вибору на підставі або автономії, або добробуту» [8, с.235].

Лібертаріанський патерналізм є відносно слабким, м'яким і ненав'язливим типом патерналізму, бо вибір не блокується, не приховується і надто не обтяжується. Представники цього вчення намагаються спрямувати людей у напрямках, котрі здатні поліпшити їхнє життя. Вони підштовхують.

Поштовх, або надж – це будь-який аспект архітектури вибору, який змінює поведінку людей у передбачуваний спосіб, не забороняючи жодних варіантів і жодним чином не змінюючи їхніх економічних стимулів. Поштовхом вважається таке втручання, якого можна легко і дешево уникнути. Наджі – не накази. Поставити фрукти на рівні очей – це поштовх, забороняти нездорову їжу – не поштовх [11, с. 15-16].

Архітектори вибору можуть значно покращити життя інших людей, створивши для них зручне середовище. Багато найуспішніших компаній допомогли людям або досягли успіху на ринку саме через це. Іноді архітектуру вибору добре видно, що радує споживачів і роботодавців. (Гарним прикладом слугують айподи і айфони, бо вони не лише досконалі зовні, а й дуже зручні та прості в користуванні.) Але буває й так, що ця архітектура сприймається як щось буденне й самоочевидне, і від додаткової уваги могла б ще виграти [11, с. 21].

Ті, хто відкидає патерналізм, часто стверджують, що люди чудово справляються із завданням вибору, а навіть якщо і не чудово, то все одно краще, ніж якби це робив хтось інший (особливо чиновник). Незалежно від того, вивчали вони коли-небудь економіку чи ні, безліч людей, принаймні побічно, сповідують ідею гомо економікуса, або людини економічної, кожен обдумує та обирає тільки найкращий варіант і таким чином повністю відповідає моделі ідеальної людини, описаної економістами в книжках.

Якщо зазирнути до підручників з економіки, то можна дізнатися, що гомо економікус здатен думати, як Альберт Ейнштейн, зберігати в пам'яті стільки інформації, як «Блакитний велетень» («Ай-бі-ем») (IBM), і розвивати силу волі, як Махатма Ганді. Без жартів. Але люди, насправді, зовсім не такі. У дійсності вони не можуть поділити довгі числа без калькулятора, часом забувають дні народження родичів, страждають від похмілля після святкування Нового року. Вони не гомо економікуси (так звані екони), а гомо сапієнс (гумани) [11, с. 16].

На відміну від еконів, гумани передбачувано помиляються. Візьмімо, приміром, «ілюзорність планування» – тенденцію ставити оптимістично-нереалістичні делтаїни. Це не здивує того, хто коли-небудь наймав підрядника й переконався, що все-таки потрібно більше часу, ніж заплановано, навіть якщо вам відомо про «ілюзорність планування».

Сотні досліджень свідчать, що прогнози людей хибні й упереджені. Те, як люди приймають рішення, також не вражає. Розглянемо як це один приклад так звану «помилку статус-кво» – уявну назву для інерції. Наприклад, купивши новий мобільний телефон, ви мусите налаштувати цілу низку опцій. Що «крутіший» гаджет, то більша кількість опцій постає на ваш вибір – від мелодії на вхідний дзвінок до кількості гудків, після яких абонент буде перенаправлений на голосову пошту. Для кожної з цих опцій виробник установив по одному варіанту за промовчанням. Дослідження показують: хоч яким би був варіант за промовчанням, більшість людей його не змінюють, навіть якщо йдеться про щось більш значуще, ніж вибір рингтону.

Із цього дослідження можна отримати два важливих уроки. Перший – ніколи не варто недооцінювати силу інерції. Другий – що силу можна використати. Якщо приватні компанії або службові особи вважають, що якась стратегія дає кращий результат, вони можуть сильно вплинути на цей результат, зробивши таку стратегію опцією за промовчанням [7].

Отже, ми дослідили, що завдяки лібертаріанському патерналізму можна вплинути на вибір людини, не вдаючись до маніпуляцій, заборон чи наказів. Можна сприяти розумним покупкам та інвестиціям, економії електроенергії, безпеці на дорозі, вживанню здорової їжі та багатьом іншим корисним речам. Тобто підготувати людину до «правильних» дверей, зберігаючи свободу вибору кожного [7].

Література

1. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
2. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
3. Лібертаріанство [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9B%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE&stable=1>.
4. Нобелівську премію присудили за дослідження економічної поведінки [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/9/629906/>.
5. Патерналізм [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>.
6. Поштовх. Уривок з книги лауреата премії Нобеля з економіки 2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://upf.fund/analitika/poshtovh.-urivok-z-knigi-laureata-premii-nobelya-z-ekonomiki-2017-roku.html>.
7. Річард Талер, Кас Санстейн – «Поштовх» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.the-village.com.ua/village/knowledge/book-of-the-week/261619-richard-taler-kas-sansteyn-poshtovh>.
8. Свендсен Л. Ф. Філософія свободи / Ларс Фредерик Свендсен., 2016. – 333 с.
9. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с
10. Libertarian paternalism [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Libertarian_paternalism.
11. Thaler R. Поштовх: Як допомогти людям зробити правильний вибір / Richard Thaler., 2017. – 312 с.